

АНОТАЦІЯ

Карпенко Т.А. Використання ландшафтно-техногенної складової регіональної екомережі у туристичній діяльності (на прикладі старопромислового регіону Кривбасу) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 103 Науки про Землю. – Уманський національний університет садівництва. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню використання ландшафтно-техногенної складової регіональної екомережі у туристичній діяльності в старопромисловому регіоні Кривбаса.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження, поставленими завданнями і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, висновків до дисертації, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі дисертації – *«Екологічний туризм та заповідна справа у географічних науках»* розглянуто сучасні науково-теоретичні уявлення про структуру і функції національної екологічної мережі, нові парадигми заповідної справи, нові тлумачення змісту екологічного та індустріального туризму, поняттєво-термінологічний апарат у сфері туризму та заповідної справи і методи конструктивно-географічного дослідження проблем використання ландшафтно-техногенної складової регіональної екомережі у туристичній діяльності.

Відзначено, що сучасні наукові дослідження – як теоретичні, так і прикладні – мають переважно міждисциплінарний характер. Наукове обґрунтування включення техногенних ландшафтів у національну екологічну мережу являє на сьогодні актуальну, але складну методологічну проблему, вирішення якої, вимагатиме залучення дослідницького апарату не лише географічних наук, а й синергетики, філософії, екосистемології.

Наголошено, що в наш час природокористування мусить бути поставлене на рейки сталого розвитку, тобто в його основу має бути покладене завдання

збереження й відновлення природних та індустріальних ландшафтів для майбутніх поколінь. Саме на реалізацію цього завдання спрямовані напрацьовані в останні десятиріччя природознавчі концепції – крім ноосферної, це синергетична, концепції антропогенного ландшафту, природно-господарських екосистем, опорних каркасів територій тощо.

При здійсненні дослідження використано комплекс філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціальних методів, у тому числі усе різноманіття географічних (просторовий, порівняльно-географічний, геоінформаційний), загально-наукових (аналіз, синтез, узагальнення), синергетичних (інваріантний, екосистемний) методів. Стрижневою засадою дослідження є системний підхід.

У другому розділі дисертації – *«Передумови та особливості розвитку туристичної діяльності в регіоні старопромислового освоєння»* окреслено просторові особливості туристичних ресурсів Кривбасу. На території Криворізького рекреаційно-техногенного підрайону виділено п'ять мікрорайонів. Кожен з них володіє різним набором промислових антропогенних ландшафтів, які є основою для розвитку туризму в регіоні.

Криворіжжя має ресурсну базу для розвитку екстремального туризму. До екстремальних видів туризму відносять спортивний (пішохідний, гірський, спелеотуризм, водний, велосипедний), спелестологічний (лазіння по штучно створеним порожнинам), маунтбайкінг (гірський велосипед), парапланеризм, кінний туризм, шахтний туризм та ін. Одним із напрямків обґрунтування можливостей розвитку екстремального туризму є вивчення шахтних підземних порожнин. Найбільш відповідними до такої ресурсної бази є 2 види туризму: спелестологічний та шахтний.

Ресурсною базою для розвитку спелестологічного туризму є провальні колодязі, штольні на стінках кар'єрів, стволи шахт, квершлагги, штреки, гезенки з ділянками підземних горизонтів, добувні камери. Ці об'єкти є різноманітними: ті, що підтримуються в робочому стані і старі закинуті; дореволюційні і сучасні; є відкриті і закриті; об'єкти мають різну доступність та різні ризики при відвідуванні.

Заповідні об'єкти вже давно зайняли своє важливе місце в туристичній індустрії. Особливе значення має відвідування заповідних територій в тих регіонах, які є старопромисловими, де негативний екологічний стан довкілля вимагає залучення до туризму всіх заповідних територій. На сьогоднішній день загальна площа заповідних територій по Кривому Рогу становить 372,145 га, з яких загальнодержавного значення – 165,0 га, місцевого значення – 207, 145 га (10 об'єктів). Розміщені заповідні ландшафти по Кривому Рогу нерівномірно. Відвідування об'єктів ПЗФ повинно реалізовувати не лише традиційний екологічний мотив, а й стати об'єктами для пізнавального, наукового, спортивного, геологічного, екстремального, індустріального туризму.

Завершується розділ характеристикою об'єктів Саксаганського району міста Кривий Ріг для цілей індустріального, спортивного, екологічного, музейного та культурного туризму.

У третьому розділі дисертації – *«Просторова організація мережі туристичних об'єктів Криворіжжя»* проведено аналіз досвіду досліджень туристичних об'єктів Криворіжжя; показана методика розробки програми пізнавального туру «Об'єкти індустріальної спадщини Центрального Кривбасу». Розробка турів індустріального туризму має свою специфіку: створення бази даних об'єктів, відбір екскурсійних об'єктів, розробка маршруту, складання технологічної карти екскурсії. Особливості присутні в усіх складових компонентах екскурсійних послуг. Загалом вони визначаються характером об'єктів показу – техногенні промислові споруди та супутні селітебні, обслуговуючі, транспортні ландшафти. Зміст екскурсії, її технологічна реалізація, розробка маршруту визначаються геопросторовими закономірностями, атрактивними властивостями, історичною цінністю та іншими рисами екскурсійних об'єктів.

Кривий Ріг завдяки потужній власній базі промислових об'єктів має значні перспективи для розвитку шахтного туризму. Розташування шахт Криворіжжя представлене трьома головними районами: південним, центральним та північним. Шахтний туризм в Кривбасі може бути самостійним – коли рекреант відвідує промисловий регіон тільки з однією метою – знайомством з

поверхневими та підземними об'єктами шахт. Шахтний туризм повинен обов'язково бути включеним у програму регіонального розвитку туризму на Криворіжжя.

Дослідження об'єктів індустриальної спадщини на Криворіжжі дало змогу виділити 2 нових види індустриального туризму: археологічний та історичний. Ресурсну базу цих напрямків туризму складають зниклі, добре і частково збережені ландшафти старих промислових територій – робітничих селищ, шахт і заводів, відвалів, кар'єрів, провалів земної поверхні, мостів, доріг, адміністративних і обслуговуючих споруд, рудничних церков і кладовищ. Включення цих об'єктів дозволить розвивати індустриальний туризм на Криворіжжі та забезпечити збереження старих і цінних ландшафтів промислових територій на принципах самоокупності.

У четвертому розділі дисертації – *«Геоінформаційне моделювання просторових особливостей розвитку екологічного та техногенного туризму у Кривбасі»* розглядаються можливості використання методики елементарних ГІС для моделювання туристичної діяльності, для просторової оптимізації туристичних маршрутів Криворіжжя, для розробки реєстру туристичних об'єктів Криворіжжя та для оцінки можливостей використання туристичних об'єктів Кривбасу у різних видах та напрямках туризму.

Розвиток туристської галузі відбувається за умов наявності певних ресурсів. У кожного виду туризму повинна бути власна ресурсна база. Тому аналіз та оцінка ресурсозабезпеченості території для розвитку певного виду туризму полягає у визначенні: змісту напряму туризму, відповідних природних та суспільних об'єктів, об'єкту та суб'єкту оцінки, територіальної структури природних об'єктів туризму, методики проведення оцінки за допомогою бальних шкал. Такому аналізу підлягали всі райони Кривого Рогу, була виявлена насиченість або відсутність об'єктів різних видів туризму, перспективність районів щодо розвитку різних видів туризму на Криворіжжі.

Ключові слова: екомережа, туристичні райони, індустриальний туризм, старопромислові регіони, ландшафтно-техногенна складова, спелестологічний туризм.